

اثر واسطه‌گی توجه متمرکز بر خود و خودکارآمدی اجتماعی بر ارتباط میان اضطراب اجتماعی و سوگیری‌های داوری

دکتر محمد خیر*، صغری استوار**، دکتر مرتضی لطیفیان***،
دکتر سید محمدرضا تقوی****، دکتر سیامک سامانی*****

چکیده

هدف: از آنجا که افراد با اختلال اضطراب اجتماعی در موقعیت‌های اجتماعی، اضطراب زیادی را تجربه می‌کنند و خودکارآمدی در موقعیت‌های اجتماعی، تعیین‌کننده اضطراب اجتماعی دانسته شده، در این بررسی ارتباط میان خودکارآمدی اجتماعی، توجه متمرکز بر خود، سوگیری‌های شناختی و اضطراب اجتماعی آزمون شده است.

روش: این بررسی از نوع مقطعی-مقایسه‌ای است. ۸۳۰ دانش‌آموز دبیرستانی (۴۲۹ دختر و ۴۰۱ پسر) شهر شیراز که به روش خوشه‌ای-تصادفی نمونه‌گیری شده بودند به مقیاس اضطراب اجتماعی (SAS-A)، پرسش‌نامه احتمال/پیامد وقوع رویدادهای منفی اجتماعی (PCQ-C)، پرسش‌نامه کانون توجه (FAQ) و مقیاس خودکارآمدی برای موقعیت‌های اجتماعی (SESS) پاسخ دادند. تحلیل داده‌ها به کمک ضریب همبستگی و تحلیل رگرسیون انجام شد.

یافته‌ها: اضطراب اجتماعی همبستگی معنی‌داری با خودکارآمدی اجتماعی ($p < 0/001$) و توجه متمرکز بر خود ($p < 0/001$) داشت. افزون بر آن اضطراب اجتماعی، خودکارآمدی اجتماعی و توجه متمرکز بر خود ارتباط معنی‌داری با احتمال ($p < 0/001$) و پیامد ($p < 0/001$) رخداد رویدادهای منفی اجتماعی داشتند و در نهایت الگوی میانجی تأیید شد. به بیان دیگر اضطراب اجتماعی با خودکارآمدی اجتماعی و توجه متمرکز بر خود و از این رو با سوگیری‌های شناختی ارتباط داشت.

نتیجه‌گیری: توجه متمرکز بر خود و شاخص‌های سوگیری‌های داوری با کنترل خودکارآمدی اجتماعی و اضطراب اجتماعی ارتباط دارند.

کلیدواژه: سوگیری شناختی، اضطراب اجتماعی، خودکارآمدی اجتماعی، توجه متمرکز بر خود

* دکترای تخصصی روانشناسی تربیتی، استاد دانشگاه شیراز. شیراز، دانشگاه شیراز، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی. دورنگار: ۰۷۱۱-۶۲۸۶۴۴۱-۲۴
(نویسنده مسئول).
E-mail: m_khayyer@yahoo.com

** دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، دانشگاه شیراز.

*** دکترای تخصصی روانشناسی تربیتی، دانشیار دانشگاه شیراز.

**** دکترای تخصصی روانشناسی بالینی، دانشیار دانشگاه شیراز.

***** دکترای تخصصی روانشناسی تربیتی، استادیار دانشگاه شیراز.

مقدمه

گادیانو^{۲۸} و هربرت (۲۰۰۳) الگوی دیگری برای تبیین اختلال اضطراب اجتماعی تدوین کرده‌اند. آنان بر این باورند که اضطراب یک حالت هیجانی است و به دنبال ارزیابی اطلاعات در باره رویداد تهدیدکننده یا ادراک توانایی شخصی برای رویارویی با آن پدید می‌آید. اگر یک رویداد فراتر از توانایی رویارویی شخصی ادراک شود، ناتوانی ضمنی برای رویارویی به‌طور مؤثری می‌تواند حالت اضطراب را در پی داشته باشد (بندورا، ۱۹۹۷). درک ارتباط میان اضطراب اجتماعی، توجه متمرکز بر خود، خودکارآمدی برای موقعیت‌های اجتماعی و سوگیری‌های شناختی تلویحات مهمی برای درمان اضطراب اجتماعی دارند؛ زیرا الگوهای مفهومی، برخی افراد با اختلال اضطراب اجتماعی را دارای توانمندی‌های زیادی برای انجام رفتارهای مناسب در موقعیت‌های اجتماعی می‌دانند، که از انجام آن ناتوان هستند زیرا می‌اندیشند که این توانایی‌ها را ندارند و هم‌چنین با توجه زیاد به خود گمان می‌کنند که دیگران ارزیابی منفی از آنان دارند. تلاش در راستای افزایش خودکارآمدی و کاهش توجه به خود شاید به‌عنوان بخشی از درمان مؤثر باشد. ولی پیش از انجام این پیشنهاد، برای ارزیابی این که آیا باورهای خودکارآمدی و توجه متمرکز بر خود می‌توانند میانجی ارتباط میان اضطراب اجتماعی و سوگیری‌های شناختی باشند، نیاز به بررسی‌های بیشتری در این جمعیت وجود دارد. بنابراین هدف اصلی پژوهش حاضر آزمون نقش واسطه‌ای توجه متمرکز بر خود و باورهای خودکارآمدی اجتماعی بر ارتباط میان اضطراب اجتماعی و سوگیری‌های شناختی است.

روش

این بررسی از نوع مقطعی - مقایسه‌ای و آزمودنی‌های پژوهش ۸۳۰ دانش‌آموز دبیرستانی (۴۰۱ پسر و ۴۲۹ دختر) شهر شیراز بودند. آزمودنی‌ها به روش نمونه‌گیری

مراد از اختلال اضطراب اجتماعی^۱ یا هراس اجتماعی^۲ ترس آشکار و پیوسته از موقعیت‌های اجتماعی یا عملکردی است و از این باور فرد ناشی می‌شود که او در این موقعیت‌ها به‌طرز خجالت‌آور یا تحقیرآمیزی^۳ رفتار خواهد کرد (رینگولد^۴، هربرت^۵ و فرانکلین^۶، ۲۰۰۳). در چند دهه گذشته چندین الگوی نظری برای تبیین سازوکارهای زیربنایی اختلال اضطراب اجتماعی ارایه گردیده است که برخی از این الگوها بر فرآیندهای شناختی تأکید دارند (برای نمونه، بک^۷، امری^۸ و گرینبرگ^۹، ۱۹۸۵؛ کلارک^{۱۰} و ولز^{۱۱}، ۱۹۹۵؛ فوا^{۱۲} و کوزاک^{۱۳}، ۱۹۸۶).

یکی از فرضیه‌های اساسی رویکردهای شناختی در زمینه اضطراب آن است که اضطراب با پیش‌بینی رخداد یک رویداد منفی یا زیان‌بار، یا ادراک تهدید (بک و همکاران، ۱۹۸۵) فراخوانده می‌شود. ادراک افراد از تهدید با داوری ذهنی آنها از احتمال رخداد رویداد منفی و پیامد آن یا تنفر از آن رویداد تبیین می‌شود (فوا و کوزاک، ۱۹۸۶). بنابراین افراد با اختلال‌های اضطرابی احتمال و پیامد رخداد رویدادهای منفی را بالاتر از افراد بهنجار برآورد می‌کنند (ویلسون^{۱۴} و راپی^{۱۵}، ۲۰۰۵؛ استوپا^{۱۶} و کلارک^{۱۷}، ۲۰۰۰؛ ونکن^{۱۷}، بوگلس^{۱۸} و دیورایز^{۱۹}، ۲۰۰۳؛ فوا، فرانکلین، پری و هربرت، ۱۹۹۶). استوار، خیر و لطیفیان (۱۳۸۵) نشان دادند که نوجوانان با اختلال اضطراب اجتماعی بالا نسبت به نوجوانان با اختلال اضطراب اجتماعی پایین احتمال رخداد رویدادهای منفی اجتماعی را بالاتر برآورد می‌کنند. بررسی‌های انجام شده بر پایه نظریه کلارک و ولز (۱۹۹۵) بر تأثیر توجه متمرکز بر خود بر اضطراب اجتماعی پرداخته و نشان داده‌اند که افراد مضطرب اجتماعی زمانی که با موقعیت‌های ترس‌آور اجتماعی روبه‌رو می‌شوند، توجه به خود و دسترسی به افکار و احساسات منفی در آنان افزایش می‌یابد و با عملکرد آنان تداخل می‌کند (زیو^{۲۰}، هودسون^{۲۱} و راپی^{۲۲}، ۲۰۰۷؛ بیدل^{۲۲}، ترنر^{۲۳}، موریس^{۲۴}، ۱۹۹۹؛ وودی^{۲۵}، ۱۹۹۶). پژوهش‌های چندی نیز به بررسی تفاوت‌های فردی در پردازش محرک‌های هیجانی پرداخته‌اند. فرض اساسی این نظریه‌ها آن است که افراد محرک‌های هیجانی را بر پایه حالت‌های خلقی (گلیگان^{۲۶} و باور^{۲۷}، ۱۹۸۳) یا ویژگی‌های شخصیتی خویش (بک و کلارک، ۱۹۸۸) پردازش می‌کنند.

1- social anxiety disorder	2- social phobia
3- humiliating	4- Rheingold
5- Herbert	6- Franklin
7- Beck	8- Emery
9- Greenberg	10- Clark
11- Wells	12- Foa
13- Kozak	14- Wilson
15- Rapee	16- Stopa
17- Voncken	18- Bogels
19- de Vries	20- Zue
21- Hudson	22- Beidel
23- Turner	24- Morris
25- Woody	26- Gilligan
27- Bower	28- Gaudiano

خوشه‌ای- تصادفی انتخاب شدند، بدین ترتیب که نخست از هر چهار ناحیه شهر، یک دبیرستان دخترانه و یک دبیرستان پسرانه به تصادف انتخاب گردیدند. سپس از هر پایه تحصیلی یک کلاس به روش تصادفی انتخاب و دانش‌آموزان آن به‌عنوان نمونه ارزیابی شدند. گردآوری داده‌ها به کمک ابزارهای زیر انجام شد:

۱- پرسش‌نامه احتمال / پیامد برای کودکان^۱ (PCQ-C): این پرسش‌نامه‌ها هر کدام دارای ۴۰ عبارت (۲۰ رویداد اجتماعی منفی و ۲۰ رویداد غیراجتماعی منفی) است که احتمال و پیامد رخداد رویدادهای اجتماعی منفی و رویدادهای غیراجتماعی منفی را اندازه‌گیری می‌کنند (فوا، فرانکلین، پری و هربرت، ۱۹۹۶). در پرسش‌نامه احتمال، آزمودنی میزان احتمال رخداد رویدادهای اجتماعی منفی و رویدادهای غیراجتماعی منفی را بر پایه یک مقیاس ۸ درجه‌ای (اصلاً احتمال ندارد=۰ تا بی‌نهایت احتمال دارد=۸) درجه‌بندی می‌کند. پرسش‌نامه احتمال دارای دو زیرمقیاس است: احتمال اجتماعی^۲ (برای نمونه، چقدر احتمال دارد که در میان مردم احساس خجالت و شرمندگی کنید؟) و احتمال غیراجتماعی (برای نمونه، چقدر احتمال دارد که به آنفلوآنزا مبتلا شوید؟). در پرسش‌نامه پیامد نیز، آزمودنی میزان پیامد وقوع رویدادهای اجتماعی منفی و رویدادهای غیراجتماعی منفی را بر پایه یک مقیاس ۸ درجه‌ای (اصلاً بد نیست=۰ تا بی‌نهایت بد است=۸) درجه‌بندی می‌کند. پرسش‌نامه پیامد نیز دارای دو زیرمقیاس است: هزینه اجتماعی^۳ (برای نمونه، چقدر برای شما بد خواهد بود، اگر در میان مردم احساس خجالت و شرمندگی کنید؟) و هزینه غیراجتماعی^۴ (برای نمونه، چقدر برای شما بد خواهد بود، اگر به آنفلوآنزا مبتلا شوید؟). بررسی ثبات درونی این پرسش‌نامه دامنه ضریب آلفا را از ۰/۸۵ تا ۰/۹۷ در نوسان نشان داده است (فوا و همکاران، ۱۹۹۶؛ رینگولد و همکاران، ۲۰۰۳؛ یورن^۵، سزابو^۶ و لوویوند^۷، ۲۰۰۴). هم‌چنین پایایی این پرسش‌نامه به روش بازآزمایی رضایت‌بخش بوده است (فوا و همکاران، ۱۹۹۶؛ رینگولد و همکاران، ۲۰۰۳). استوار و همکاران (۱۳۸۵) روایی و پایایی این پرسش‌نامه را مطلوب گزارش کرده‌اند.

۲- مقیاس اضطراب اجتماعی برای نوجوانان^۸ (SAS-A): این مقیاس دارای ۱۸ گویه و سه زیرمقیاس است: ترس از ارزیابی منفی^۹ (FNE)، اجتناب اجتماعی و اندوه در موقعیت‌های جدید^{۱۰} (SAD-New)، اجتناب اجتماعی و اندوه عمومی^{۱۱} (SAD-General) (لاجرکا^{۱۲} و لویز^{۱۳}، ۱۹۹۸).

استوار و رضویه (۱۳۸۲) ساختار سه عاملی این مقیاس را روی نمونه‌ای از نوجوانان ایرانی مورد تأیید قرار دادند و پایایی این مقیاس را به روش بازآزمایی با فاصله زمانی از یک تا چهار هفته ۰/۸۸ گزارش کردند. افزون بر آن میزان همسانی درونی مقیاس به کمک ضریب آلفا برای زیرمقیاس‌های "FNE"، "SAD-New" و "SAD-General" را به ترتیب ۰/۸۴، ۰/۷۴ و ۰/۷۷ گزارش نمودند. پرسش‌های این مقیاس با پاسخ‌های پنج‌گزینه‌ای (کاملاً شبیه من=۵ تا کاملاً متفاوت از من=۱) پاسخ داده می‌شوند. نمره‌های بالا در این مقیاس گویای اضطراب اجتماعی بالاتر است.

۳- پرسش‌نامه افسردگی کودکان^{۱۴} (CDI): پرسش‌نامه افسردگی کودکان (کواکس^{۱۵} و بک، ۱۹۷۷) دارای ۲۷ گویه است که احساسات، افکار، رفتارها و علایم بدنی افسردگی را ارزیابی می‌کند. این پرسش‌نامه برای گروه سنی هفت تا ۱۷ ساله ساخته شده، دارای پنج زیرمقیاس خلق منفی، مشکلات میان فردی، بی‌کفایتی، لذت‌نبردن و عزت‌نفس منفی است. در این پرسش‌نامه هر گویه با نمره‌های ۰، ۱ یا ۲ نمره‌گذاری می‌شود که نمره کل در این پرسش‌نامه از صفر تا ۵۴ در نوسان است. ثبات درونی این پرسش‌نامه به کمک ضریب آلفا در دامنه‌ای از ۰/۷۱ تا ۰/۹۴ گزارش شده است (سیلور^{۱۶}، فینچ^{۱۷}، اسپیرتو^{۱۸} و بنت^{۱۹}، ۱۹۸۴). استوار و رضویه (۱۳۸۲) روایی و اگرایی این پرسش‌نامه را به روش همبستگی با مقیاس اضطراب اجتماعی برای نوجوانان (SAS-A) ۰/۳۵ و پایایی آن را به روش بازآزمایی به فاصله دو هفته ۰/۹۱ گزارش نمودند.

۴- مقیاس خودکارآمدی برای موقعیت‌های اجتماعی^{۲۰} (SESS): این مقیاس برای ارزیابی خودکارآمدی افراد مضطرب اجتماعی در موقعیت‌های اجتماعی ساخته شده و دارای ۸ گویه است (گادیانو و هربرت، ۲۰۰۳). آزمودنی‌ها هر گویه را بر پایه یک مقیاس ده‌گزینه‌ای (اصلاً مطمئن

- 1- Probability/Cost Questionnaire for Children
- 2- social probability
- 3- social cost
- 4- non social cost
- 5- Uren
- 6- Szabo
- 7- Lovibond
- 8- Social Anxiety Scale for Adolescents
- 9- Fear of Negative Evaluation
- 10- Social Avoidance and Distress-New
- 11- Social Avoidance and Distress-General
- 12- LaGreca
- 13- Lopez
- 14- Children Depression Inventory
- 15- Kovacs
- 16- Saylor
- 17- Finch
- 18- Spirto
- 18- Bennett
- 20- Self-efficacy for Social Situations Scale

نیستیم، اصلاً در دسرساز نیست و اصلاً احتمال ندارد=۱ تا خیلی مطمئن هستیم، خیلی در دسرساز است و خیلی احتمال دارد=۱۰) درجه بندی می کنند. گویه های دسرساز معکوس نمره گذاری می شوند و نمرات بالاتر، خود کارآمدی بالاتری را برای موقعیت اجتماعی نشان می دهند. این مقیاس سه مؤلفه خود کارآمدی را اندازه گیری می کند: ۱- خود کارآمدی برای مهارت های مقابله ای^۱ (گویه های ۱-۳) یا باوری که شخص مهارت های ضروری برای مقابله با موقعیت های ترس آور و تهدیدآمیز را دارد. ۲- خود کارآمدی برای کنترل شناختی^۲ (گویه های ۴-۶) یا باوری که شخص می تواند افکار و نگرانی های دسرساز را کنترل کند. ۳- خود کارآمدی برای کنترل عاطفی^۳ (گویه های ۷-۹) یا باوری که شخص توانایی کنترل ناراحتی و اضطراب خود را در موقعیت های تهدیدکننده دارد. گادیانو و هربرت (۲۰۰۳) روایی سازه ای این مقیاس را به کمک تحلیل مؤلفه های اصلی بررسی و سه عامل استخراج نمودند. آنان ثبات درونی مقیاس را به کمک آلفای کرونباخ ۰/۸۱ گزارش کردند. هم چنین میزان ثبات درونی آن را به کمک ضریب آلفای کرونباخ برای زیرمقیاس های خود کارآمدی برای مهارت های مقابله ای، خود کارآمدی برای کنترل شناختی و خود کارآمدی برای کنترل عاطفی به ترتیب ۰/۷۵، ۰/۷۰ و ۰/۶۳ گزارش کردند. روایی سازه ای این مقیاس در پژوهش حاضر به روش روایی همگرا و واگرا محاسبه شد. روایی همگرایی این مقیاس به روش همبستگی با زیرمقیاس های اضطراب اجتماعی یعنی FNE، SAD-N و SAD-G و زیرمقیاس های پرسش نامه احتمال/ پیامد رخداد رویدادهای اجتماعی منفی برای کودکان یعنی احتمال اجتماعی و پیامد اجتماعی محاسبه گردید، که به ترتیب برابر با ۰/۴۷، -۰/۳۷، -۰/۴۰، -۰/۶۰ و ۰/۴۵ بودند. روایی واگرایی این مقیاس نیز به روش همبستگی با پرسش نامه افسردگی کودکان (CDI) و زیرمقیاس های احتمال غیراجتماعی و پیامد غیراجتماعی برآورد گردید که به ترتیب ۰/۰۹، ۰/۰۸ و ۰/۲۵ بودند. بررسی پایایی پرسش نامه به روش آلفای کرونباخ برای مقیاس SESS و زیرمقیاس های آن یعنی خود کارآمدی برای مهارت های مقابله ای، خود کارآمدی برای کنترل شناختی و خود کارآمدی برای کنترل عاطفی به ترتیب برابر با ۰/۸۴، ۰/۷۰، ۰/۶۲ و ۰/۶۰ به دست آمد.

متممکز بر خود (FAQ Self) و ۲- مقیاس کانون توجه بیرونی (FAQ External) (وودی، چامبلس^۵ و گلاس^۶، ۱۹۹۷). آزمودنی ها به گویه های پرسش نامه بر پایه تصور تعامل اجتماعی پیشین پاسخ می دهند. هر گویه شامل یک مقیاس پنج درجه ای است که نشان می دهد تا چه اندازه کانون توجه آزمودنی با عبارت ها هماهنگ است. نمره های هر زیرمقیاس با میانگین پنج گویه محاسبه می شود. ضریب آلفای کرونباخ برای زیرمقیاس های پرسش نامه کانون توجه متممکز بر خود و پرسش نامه کانون توجه بیرونی به ترتیب برابر ۰/۷۶ و ۰/۷۲ گزارش شده است (همان جا). وودی و همکاران (همان جا) روایی سازه ای این مقیاس را با بهره گیری از تحلیل مؤلفه های اصلی بررسی نموده و ساختار دو عاملی را تأیید نمودند. برای تعیین شمار عامل ها در پرسش نامه کانون توجه، نمودار ارزش ویژه همه عامل ها ترسیم گردید و مقدار ضریب KMO برابر با ۰/۸۰ و آزمون بارتلت از نظر آماری معنی دار بود (p<۰/۰۰۱). بر پایه نمودار اسکری و به کمک روش چرخش واریماکس دو عامل استخراج گردید که به ترتیب دارای ارزش ویژه ۳/۹۴ و ۱/۸۶ بودند و جمعاً ۵۸/۰۸٪ واریانس را تبیین کردند. در بررسی انجام شده (همان جا) عامل های اول و دوم به ترتیب کانون توجه بیرونی و کانون توجه متممکز بر خود نام گذاری گردیدند. پایایی پرسش نامه نیز به روش ضریب همسانی درونی برحسب آلفای کرونباخ برای زیرمقیاس های پرسش نامه کانون توجه متممکز بر خود و کانون توجه بیرونی به ترتیب برابر با ۰/۷۵ و ۰/۸۶ بود. برای اجرای پژوهش همه دانش آموزان به صورت گروهی در کلاس های عادی مدرسه ارزیابی شدند. چگونگی پاسخ دهی به پرسش نامه ها در برگه ای پیوست شده توضیح داده شده بود. از آزمودنی ها خواسته می شد که جملات هر پرسش نامه را بر پایه احساسات و افکار خویش پاسخ دهند. تکمیل پرسش نامه ها نزدیک به ۲۵ دقیقه زمان می برد. به دلیل این که ترتیب اجرای پرسش نامه ها بر یکدیگر تأثیر گذار بودند، طرح چرخشی در اجرای پرسش نامه ها به کار برده شد. تحلیل داده ها به کمک آزمون های آماری تحلیل رگرسیون و ضریب همبستگی انجام شد.

1- self-efficacy for coping skills

2- self-efficacy for cognitive control

3- self-efficacy for affective control

4- Focus of Attention Questionnaire

5- Chambless

6- Glass

۵- پرسش نامه کانون توجه^۴ (FAQ): این پرسش نامه

دارای دو زیرمقیاس پنج گویه ای است: ۱- مقیاس کانون توجه

یافته‌ها

منفی و معنی‌داری دارد. هم‌چنین توجه متمرکز بر خود با احتمال وقوع رویدادهای اجتماعی منفی ($r=0/54, p<0/001$) و پیامد رخداد رویدادهای اجتماعی منفی ($p<0/001, r=0/53$) همبستگی مثبت و معنی‌داری را نشان می‌دهد. الگوی میانجی پژوهش بر پایه راهنمایی بارون و کنی (۱۹۸۶) آزمون گردید. این راهنما افزون بر همبستگی بین متغیر پیش‌بینی‌کننده الگو (اضطراب اجتماعی) و متغیر ملاک الگو (سوگیری داوری) سه شرط برای احراز ارتباط میانجی را ضروری می‌داند: ۱- همبستگی بین متغیر اضطراب اجتماعی و متغیرهای توجه متمرکز بر خود و خودکارآمدی معنی‌دار باشد، ۲- همبستگی بین متغیرهای توجه متمرکز بر خود و خودکارآمدی و متغیر سوگیری داوری معنی‌دار باشد، ۳- همبستگی بین متغیر اضطراب اجتماعی و متغیر سوگیری داوری پس از کنترل متغیرهای توجه متمرکز بر خود و خودکارآمدی کاهش یابد.

جدول ۱ ماتریس همبستگی اضطراب اجتماعی و شاخص‌های سوگیری قضاوت (پیش‌بینی رخداد رویدادهای اجتماعی منفی، پیامد رویدادهای اجتماعی منفی، خودکارآمدی اجتماعی و توجه متمرکز بر خود) را نشان می‌دهد. همان‌گونه که **جدول ۱** نشان می‌دهد، اضطراب اجتماعی با پیش‌بینی رخداد رویدادهای اجتماعی منفی ($r=0/56, p<0/001$) و پیامد رویدادهای اجتماعی منفی ($r=0/44, p<0/001$) همبستگی مثبت و معنی‌داری دارد. هم‌چنین اضطراب اجتماعی با خودکارآمدی ($p<0/001, r=0/59$) و توجه متمرکز بر خود ($r=0/61, p<0/001$) دارای همبستگی معنی‌دار است. افزون بر آن متغیرهای میانجی الگو یعنی خودکارآمدی اجتماعی با پیش‌بینی رخداد رویدادهای اجتماعی منفی ($r=0/55, p<0/001$) و پیامد رخداد رویدادهای اجتماعی منفی ($r=0/35, p<0/001$) همبستگی

جدول ۱- ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳	۴
۱- اضطراب اجتماعی				
۲- خودکارآمدی	0/59**			
۳- توجه متمرکز بر خود	0/61**	0/64**		
۴- احتمال اجتماعی	0/56**	0/55**	0/54**	
۵- پیامد اجتماعی	0/44**	0/35**	0/53**	0/55**

** $p<0/001$

جدول ۲- نتایج رگرسیون سوگیری‌های داوری بر متغیرهای مستقل و میانجی پژوهش

پیش‌بینی‌کننده	پیامد رخداد رویدادهای منفی اجتماعی						پیش‌بینی رخداد رویدادهای منفی اجتماعی					
	الگوی ۲			الگوی ۱			الگوی ۲			الگوی ۱		
	β	SE	B	β	SE	B	β	SE	B	β	SE	B
اضطراب اجتماعی	0/20	0/04	0/26	0/44*	0/04	0/57	0/28	0/03	0/30	0/56*	0/02	0/58
توجه متمرکز بر خود	0/44	0/13	1/51				0/21	0/10	0/61			
خودکارآمدی اجتماعی	0/05	0/04	0/05				-0/24	0/03	-0/23			
R			0/55			0/44			0/64			0/56
R ²			0/30			0/19			0/41			0/31
R ² تعدیل شده			0/30			0/19			0/41			0/31

* $p<0/001$

جدول ۳- رگرسیون متغیرهای میانجی الگو بر اضطراب اجتماعی

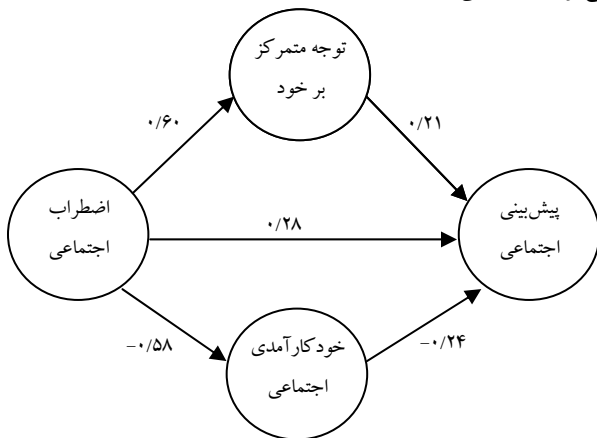
پیش‌بینی کننده	باورهای خود کارآمدی			توجه متمرکز بر خود		
	B	SE	β	B	SE	β
اضطراب اجتماعی	-۰/۶۲	۰/۰۳	*-۰/۵۸	۰/۲۳	۰/۰۱	*۰/۶۰
R				۰/۶۰		
R ²				۰/۳۸		
R ² تعدیل شده				۰/۳۷		

* p<۰/۰۰۱

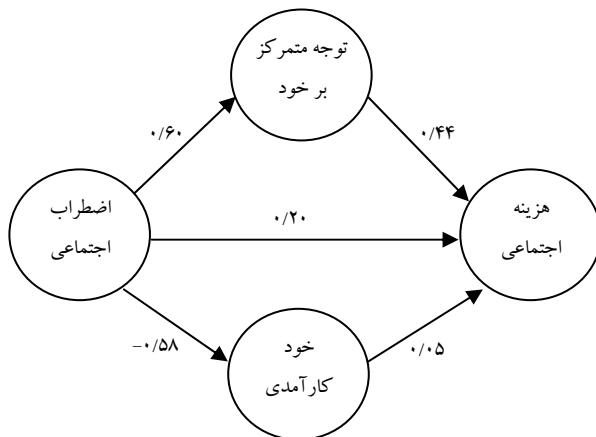
بر پایه این راهنما، سه مجموعه رگرسیون برای آزمون الگوی میانجی فرض شده بالا به کار برده شد. در نخستین مجموعه برای تعیین ارتباط میان اضطراب اجتماعی و دو متغیر وابسته- پیش‌بینی رخداد رویدادهای اجتماعی منفی و پیامدهای آنها- دو الگوی رگرسیون جداگانه به کار برده شد (جدول ۳). همان گونه که این جدول نشان می‌دهد اضطراب اجتماعی رابطه معنی‌داری با پیش‌بینی رخداد رویدادهای اجتماعی منفی و پیامد رخداد رویدادهای اجتماعی منفی دارد.

در دومین مرحله از تحلیل برای تعیین ارتباط میان اضطراب اجتماعی و متغیرهای میانجی، رگرسیون متغیرهای میانجی یعنی خود کارآمدی اجتماعی و توجه متمرکز بر خود بر اضطراب اجتماعی بررسی گردید (جدول ۳). همان گونه که این جدول نشان می‌دهد اضطراب اجتماعی رابطه معنی‌داری با خود کارآمدی اجتماعی و توجه متمرکز بر خود دارد.

در سومین مرحله از تحلیل برای آزمون اثر واسطه‌گی خود کارآمدی اجتماعی و توجه متمرکز بر خود بر ارتباط میان اضطراب اجتماعی و سوگیری‌های شناختی، دو الگوی رگرسیون به کار برده شد. نتایج نشان دادند که توجه متمرکز بر خود، رابطه معنی‌داری با پیش‌بینی رخداد رویدادهای اجتماعی منفی ($\beta=۰/۲۱, p<۰/۰۰۱$) و پیامد رخداد رویدادهای اجتماعی منفی ارتباط معنی‌دار با کنترل خود کارآمدی اجتماعی و اضطراب اجتماعی ($p<۰/۰۰۱$) دارد. نتایج این مرحله نشان داد که توجه متمرکز بر خود اثر واسطه‌گی بر ارتباط بین اضطراب اجتماعی و سوگیری‌های شناختی / پیامد رخداد رویدادهای اجتماعی منفی) دارد. هم‌چنین خود کارآمدی اجتماعی رابطه معنی‌داری با پیش‌بینی رخداد رویدادهای اجتماعی منفی

شکل ۱- تأثیرات میانجی توجه متمرکز بر خود و خود کارآمدی اجتماعی بر ارتباط میان اضطراب اجتماعی و پیش‌بینی رخداد رویدادهای اجتماعی منفی

شکل ۲- تأثیرات میانجی توجه متمرکز بر خود و خود کارآمدی اجتماعی بر ارتباط میان اضطراب اجتماعی و پیامد رخداد رویدادهای اجتماعی منفی

بحث

الگوی میانجی پژوهش بر پایه راهنمایی بارون^۱ و کنی^۲ (۱۹۸۶) نشان داد که در مرحله نخست تحلیل، بین اضطراب اجتماعی و برآورد احتمال رخداد رویدادهای منفی اجتماعی و برآورد پیامد رخداد رویدادهای منفی اجتماعی ارتباط معنی‌داری وجود دارد. یافته‌های به‌دست آمده از مرحله نخست تحلیل با نظریه هم‌خوانی-هیجان^۳ تبیین شدنی است. هم‌سو با نظریه هم‌خوانی-خلق^۴ (گیلگان و باور، ۱۹۸۳) هیجان‌ها به‌صورت گره‌های سازماندهی شده‌ای مفهوم‌سازی شده‌اند و اطلاعات را در حافظه به یکدیگر پیوند می‌دهند. هنگامی که یک هیجان تجربه می‌شود، گره هیجانی مربوط به آن فعال می‌شود و رویدادها و باورهای همراه آن هیجان به ذهن آورده می‌شوند. هم‌سو با فرضیه هم‌خوانی-خلق، حالت‌های خلقی مثبت گرایش به داوری مثبت و بازیابی خاطرات مثبت و حالت‌های خلقی منفی گرایش به قضاوت‌های منفی و بازیابی خاطرات منفی را افزایش می‌دهند (گیلگان و باور، ۱۹۸۳). فرضیه دیگری هم‌خوانی-ویژگی‌ها^۵ را پیش‌بینی می‌کند. تفاوت‌های فردی در پردازش هیجانی ممکن است به سبب ویژگی‌های شخصیتی نسبتاً ثابتی پدید آیند که افراد را آماده می‌کند تا داده‌ها را هماهنگ با این ویژگی‌ها پردازش نمایند (بک و کلارک، ۱۹۸۸). هماهنگی با این نظریه، یافته‌های تحلیل در مرحله نخست نشان داد که نوجوانان مضطرب اجتماعی پیش‌بینی و پیامد رخداد رویدادهای منفی اجتماعی را بیش از اندازه برآورد می‌کنند. دومین مرحله از تحلیل نتایج ارتباط معنی‌داری را بین اضطراب اجتماعی و متغیرهای میانجی الگو، یعنی توجه متمرکز بر خود و خودکارآمدی اجتماعی نشان داد. یافته‌های به‌دست آمده از این مرحله از تحلیل با الگوی شناختی کلارک و ولز (۱۹۹۵) تبیین‌پذیر است. بر پایه این الگو، دومین فرآیندی که پس از ادراک تهدید اجتماعی راه‌اندازی می‌شود، توجه متمرکز بر خود است. بر پایه الگوی کلارک و ولز (۱۹۹۵) هنگامی که افراد مضطرب اجتماعی احساس می‌کنند به‌طور منفی توسط دیگران ارزیابی می‌شوند، توجه‌شان را برای بازیابی و مشاهده دقیق خود تغییر می‌دهند و از این رو دسترسی به احساسات و افکار منفی در آنان افزایش می‌یابد. هم‌چنین بر پایه نظریه بندورا (۱۹۹۷) افرادی که اضطراب اجتماعی بالایی دارند، اغلب احساس می‌کنند که مهارت‌های ویژه و توانایی‌های لازم برای رفتار میان‌فردی را

ندارند و چشم‌داشت کمی از موفقیت در موقعیت‌های اجتماعی دارند. این امر سبب بروز اضطراب بیشتر و تداوم اضطراب در آنان می‌گردد. بنابراین در مرحله نخست و دوم، تحلیل اضطراب اجتماعی سهم چشم‌گیری در پیش‌بینی شاخص‌های سوگیری داوری و متغیرهای میانجی الگو نشان داد ولی در مرحله سوم محاسبه رگرسیون شاخص‌های سوگیری داوری بر خودکارآمدی اجتماعی و توجه متمرکز بر خود نشان داد که، توجه متمرکز بر خود ارتباط معنی‌داری با شاخص‌های سوگیری داوری، کنترل خودکارآمدی اجتماعی و اضطراب اجتماعی دارد و از این رو ارتباط اضطراب اجتماعی با شاخص‌های سوگیری داوری از طریق توجه متمرکز بر خود تأیید شد. هم‌چنین خودکارآمدی اجتماعی پس از کنترل توجه متمرکز بر خود و اضطراب اجتماعی ارتباط معنی‌داری با برآورد پیش‌بینی رخداد رویدادهای منفی اجتماعی نشان داد ولی با پیامد رویدادهای منفی اجتماعی ارتباط معنی‌داری پس از کنترل توجه متمرکز بر خود و اضطراب اجتماعی نشان نداد و از این رو اثر غیرمستقیم اضطراب اجتماعی بر برآورد پیامد رویدادهای منفی اجتماعی به‌کمک خودکارآمدی اجتماعی تأیید نشد.

این بررسی نشان داد که کانون توجه فرد و باورهای خودکارآمدی او تعیین‌کننده چگونگی برآورد احتمال و پیامد رویدادهای منفی اجتماعی است و دیدگاه‌های نظری، الگوها و نظریه‌های شناختی را تأیید نمود. با توجه به یافته‌های پژوهش مبنی بر این که توجه متمرکز بر خود و باورهای خودکارآمدی واسطه ارتباط اضطراب اجتماعی و سوگیری‌های شناختی هستند، می‌توان به تبیین روش‌های درمانی شناختی و رفتاری اضطراب اجتماعی پرداخت. این شیوه درمانی آمیزه‌ای از فنون شناختی و رفتاری است که افراد مضطرب اجتماعی را در راستای شناسایی و اصلاح باورهای نادرست و اضطراب‌زایی می‌کند. دگرگون‌ساختن عوامل تداوم بخش این اختلال، مورد تأکید ویژه این الگوی شناختی است. به بیان دیگر، در این روش درمانی با ارزیابی منطقی و مبتنی بر واقعیت، توجه فرد مضطرب اجتماعی از تمرکز روی افکار و باورهای نادرست و منفی منحرف می‌شود و فعالیت خودآنگاره منفی در او کاهش می‌یابد. بندورا (۱۹۹۷) بر این

1- Baron
2- Kenny
3- emotion-congruency theories
4- mood-congruency theories
5- trait-congruency theories

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W. H. Freeman and Company.
- Beck, A. T., Emery, G., & Greenberg, R. L. (1985). *Anxiety disorders and phobias: A cognitive perspective*. New York: Basic Books.
- Beck, A. T., & Clark, D.A. (1988). Anxiety and depression: An information processing perspective. *Anxiety Research*, 1, 23-36.
- Beidel, D. C., Turner, S. M., & Morris, T. L. (1999). Psychopathology of childhood social phobia. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38, 643-650.
- Clark, D., & Wells, A. (1995). A cognitive model of social phobia. In R. G. Heimberg & M. R. Liebowitz (Eds.), *Social phobia: Diagnosis, assessment, and treatment*. New York: Guilford.
- Foa, E. B., Franklin, M. E., Perry, K. J., & Herbert, J. D. (1996). Cognitive biases in generalized social phobia. *Journal of Abnormal Psychology*, 105, 433-439.
- Foa, E. B., & Kozak, M. J. (1986). Emotional processing of fear: Exposure to corrective information. *Psychological Bulletin*, 99, 20-35.
- Gaudiano, B. A., & Herbert, J. D. (2003). Preliminary psychometric evaluation of a new self-efficacy scale and its relationship to treatment outcome in social anxiety disorder. *Cognitive Therapy and Research*, 27, 537-555.
- Gilligan, S. G., & Bower, G. H. (1983). Reminding and mood-congruent memory. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 21, 431-434.
- Kovacs, M., & Beck, A. T. (1977). An empirical-clinical approach toward a definition of childhood depression. In J. G. Schulterbrandt & A. Raskin (Eds.), *Depression in childhood, diagnosis, treatment, and conceptual models* (pp. 1-25). New York: Raven.
- La Greca, A. M., & Lopez, N. (1998). Social anxiety among adolescents, linkages with peer relations and friendships. *Journal of Clinical Child Psychology*, 26, 83-94.

باور است که مؤثرترین روش برای افزایش خودکارآمدی اجتماعی فراهم نمودن موقعیت‌هایی است که افراد بتوانند به‌طور موفقیت‌آمیزی مهارت‌هایی را برای افزایش اعتمادبه‌نفس تجربه کنند؛ به‌ویژه روش‌های درمانی مبتنی بر ایفای نقش در موقعیت‌های اجتماعی ترس‌آور و آموزش مهارت‌هایی برای رویارویی با اضطراب در این موقعیت‌ها می‌تواند مؤثر باشد.

جمعیت مورد بررسی نوجوانان غیربالینی بوده‌اند، بنابراین تعمیم آن به جمعیت‌های بالینی با محدودیت روبه‌رو است. پیشنهاد می‌شود بررسی‌های مشابه در جمعیت‌های بالینی انجام گیرد.

از آن‌جا که در این پژوهش به گزارش‌های ذهنی آزمودنی‌ها تکیه شده است، ممکن بود آزمودنی‌ها در پاسخ‌های خود سوگیری داشته باشند. بنابراین در بررسی‌های آینده باید از روش‌های گوناگونی از جمله پارادایم‌های آزمایشی بهره گرفته شود.

مفاهیمی که به رویدادهای منفی اجتماعی نسبت داده می‌شوند، ممکن است هم‌چنین تحت تأثیر فرآیندهای حافظه و تفسیر قرار گیرند. بنابراین بررسی این فرآیندها در بررسی‌های آینده ممکن است به روشن شدن ماهیت پردازش اطلاعات در اضطراب اجتماعی کمک نماید.

دریافت مقاله: ۱۳۸۵/۱۱/۲۳؛ دریافت نسخه نهایی: ۱۳۸۶/۴/۱۸؛ پذیرش مقاله: ۱۳۸۶/۵/۱۵

منابع

- استوار، صغری؛ رضویه، اصغر (۱۳۸۲). *بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس اضطراب اجتماعی برای نوجوانان (SAS-A) جهت استفاده در ایران*. ارایه‌شده در پنجمین همایش سراسری بهداشت روانی کودکان و نوجوانان. دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی استان زنجان، ۱۸-۱۶ مهرماه.
- استوار، صغری؛ خیر، محمد؛ لطیفیان، مرتضی (۱۳۸۵). بررسی سوگیری حافظه در نوجوانان با اختلال اضطراب اجتماعی. *مجله روانشناسی*، سال دهم، شماره ۳، ۳۴۹-۳۶۴.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.

- La Greca, A. M. (1999). The social anxiety scales for children and adolescents. *Behavior Therapy*, 22, 133-136.
- Rheingold, A. A., Herbert, J. D., & Franklin, M. E. (2003). Cognitive bias in adolescents with social anxiety disorder. *Cognitive Therapy and Research*, 6, 639-655.
- Saylor, C. F., Finch, A. J., Spirto, A., & Bennett, B. (1984). The Children's Depression Inventory: A systematic evaluation of psychometric properties. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 52, 955-967.
- Stopa, L., & Clark, D. M. (2000). Social phobia and interpretation of social events. *Behavior Research and Therapy*, 39, 273-283.
- Uren, T. H., Szabo, M., & Lovibond, P. F. (2004). Probability and cost estimates for social and physical outcomes in social phobia and panic disorder. *Journal of Anxiety Disorders*, 18, 481-498.
- Voncken, M. J., Bogels, S. M., & de Vries, K. (2003). Interpretation and judgmental biases in social phobia. *Behavior Research and Therapy*, 41, 1481-1488.
- Wilson, J. K., & Rapee, R. M. (2005). The interpretation of negative social events in social phobia: Changes during treatment and relationship to outcome. *Behavior Research and Therapy*, 43, 373-389.
- Woody, S. R. (1996). Effects of focus of attention on anxiety levels and social performance of individuals with social phobia. *Journal of Abnormal Psychology*, 105, 61-69.
- Woody, S. R., Chambless, D. L., & Glass, C. R. (1997). Self-focused attention in treatment of social phobia. *Behavior Research and Therapy*, 35, 117-129.
- Zue, J. B., Hudson, J. L., & Rapee, R. M. (2007). The effect of attentional focus on social anxiety. *Behavior Research and Therapy*, 45, 2326-2333.

The Study of Mediating Effects of Self-Focused Attention and Social Self-Efficacy on Links between Social Anxiety and Judgment Biases

Khayyer, M., Ostovar, S., Latifian, M., Taghavi, M. R., & Samani, S. (2008). The study of mediating effects of self-focused attention and social self-efficacy on links between social anxiety and judgment biases. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology, 14*, 24-32.

Abstract

Objectives: Since individuals with social anxiety disorder experience a high level of anxiety in social situations, and self efficacy in social situations is considered to determine social anxiety, the present study examines the relationship between social self-efficacy, self-focused attention, cognitive biases, and social anxiety.

Method: This is a cross-sectional comparative study. 830 high school students (429 girls and 401 boys) who were selected using random-cluster sampling method completed the following questionnaires: Social Anxiety Scale for Adolescents (SAS-A), Probability/Cost Questionnaire for Children (PCQ-C), Focus of Attention Questionnaire (FAQ) and Self-efficacy for Social Situation Scale (SESS). Data were analyzed using correlation coefficient and regression analysis.

Results: There were significant correlations between social anxiety and social self-efficacy ($p < 0.001$) and self-focused attention ($p < 0.001$). In addition, social anxiety, social self-efficacy and self-focused attention had a significant relationship with the probability ($p < 0.001$) and the outcome ($p < 0.001$) of negative social events and the mediational model was ultimately confirmed. In other words social anxiety was related to social self-efficacy and self-focused attention and therefore with cognitive biases.

Conclusion: Self-focused attention and measures of biased judgments are related to the control of social self-efficacy and social anxiety.

Key words: *cognitive bias, social anxiety, social self-efficacy, self-focused attention*

Mohammad Khayyer*,
Soghra Ostovar^a, Morteza Latifian^b,
Mohammad Reza Taghavi^c,
Siamak Samani^d

* Corresponding author: PhD. in Educational Psychology, Professor of Shiraz University, School of Psychology and Educational Sciences, Shiraz, Iran, IR.

Fax: +98711-6286441

E-mail: m_khayyer@yahoo.com

۱۰۲
102

^a Postgraduate student in Educational Psychology, Shiraz University; ^b PhD. in Educational Psychology, Associate Prof. of Shiraz University; ^c PhD. in Clinical Psychology, Associate Prof. of Shiraz University; ^d PhD. in Educational Psychology, Assistant Prof. of Shiraz University.